

CODEBOEK
VOOR MOEDER-KIND-INTERACTIE
VAN 0-24 MAANDEN

BEHORENDE BIJ HET EINDVERSLAG AAN HET PRAEVENTIEFONDS
BETREFFENDE PROJECT 28-1042

J.M. VAN DER STELT
K. JANSONIUS-SCHULTHEISS

INSTITUUT VOOR FONETISCHE WETENSCHAPPEN
UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

RAPPORT NR. 112
1990

CODEBOEK
VOOR MOEDER-KIND-INTERACTIE
VAN 0-24 MAANDEN

BEHOORENDE BIJ HET BINNENBUREAU VOOR HET ONDERZOEK
BETREFFENDE PROJECT 28-1043

K. JANSONIUS-SCHUTTELS
J.M. VAN DER STELT

© Copyright reserved 1990
Published by the Institute of Phonetic Sciences
University of Amsterdam
Herengracht 338
1016 CG Amsterdam

INSTITUUT VOOR FONEETISCHE WETENSCHAP
UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

RAPPORT NR. 113
1990

1.0. INLEIDING

Dit codeboek is ontworpen voor het transcriberen van moeder-kind interactie, die is vastgelegd op videoband. De banden worden in naturalistische thuissituaties opgenomen. De opnamesituaties kunnen verschillen, naar de smaak van het paar: voeden, verschonen, alleen zitten van de baby, of interactie in spel, op schoot, in een stoeltje, op de grond, e.d.

1.1. OPNAMETECHNIEK

De interactie wordt meestal opgenomen met twee camera's: één gericht op de baby, de andere op de moeder. Indien het mogelijk is (belichting, ruimte in de kamer) worden zowel moeder als kind en face zo opgenomen, dat van de baby handen en voeten in beeld zijn en van de moeder gezicht en handen.

Als het kind alleen wordt opgenomen, is er één camera in gebruik. Hiervoor wordt in de interactiesituatie ook wel gekozen, wanneer een van beide gesprekspartners uit beeld raakt.

De twee beelden worden via een beeldmixer op de band gezet, zodat moeder en kind ieder op de helft van het beeldscherm te zien zijn. Datum en tijdsverloop worden tevens in beeld opgenomen via een videoklok-systeem (maand-dag-jaar-uur min-sec.; en in stopwatch-mode min-sec-1/100 sec)

1.2. TRANSCRIPTIE VAN DE OPNAMEN

1.2.1. Moeder-kind-interactie

De transcriptie betreft moeder en kind afzonderlijk; zo wordt bij het transcriberen van het gedrag van het kind zo min mogelijk gebruik gemaakt van informatie, welke via de moeder (interpretatie van de videoband) is verkregen. Er mag gebruik worden gemaakt van informatie over gebeurtenissen tijdens of voor de opnamen, bij voorbeeld over de stemming van de baby, het dagritme of over interrupties (telefoon) tijdens de opname.

1.2.2. Micro-analyse van bewegingen

Voor ieder van de gesprekspartners worden een aantal "kanalen" getranscribeerd: per kanaal zijn categorieën gekozen, die elkaar uitsluiten, niet gelijktijdig kunnen voorkomen.

Voor de MOEDER zijn de volgende kanalen beschikbaar:

- visueel (blikrichting); 2.1.
- mimiek; 2.2.
- tactiel (aangeraakt worden); 2.3.
- hoofdbewegingen; 2.4.
- hand/armbewegingen; 2.5.
- lichaamsbewegingen; 2.6.
- spraakproductie; 2.8.
- oraal (m.n. voor schisisparen); 2.10.

Voor het KIND wordt gecodeerd in:

- visueel (blikrichting); 2.1.
- mimiek; 2.2.
- tactiel (aangeraakt worden); 2.3.
- hoofdbewegingen; 2.4.
- hand/armbewegingen; 2.5.
- lichaamsbewegingen; 2.6.
- beenbewegingen; 2.7.
- spraakproductie; 2.8.
- oraal; 2.10.

De onderlinge afstand tussen moeder en kind wordt getranscribeerd in het nabijheidskanaal (2.9.).

1.2.3. Context

Verder wordt aangegeven in welke situatie getranscribeerd is: voeding, kind alleen of de spelsituatie. Dit moet gedaan worden in de data-opslag volgens PROTIN (Dijkstra 1989). In de commentaarkolom staat wat er globaal gezien gebeurt: tekst van de moeder ook bij potlood-papier transcripties.

1.2.4. Episode

Het startpunt van de transcriptie is het moment waarop moeder en kind op elkaar betrokken zijn en veel geluiden produceren. Er is een "vliegende start", voor de transcriptie: per kanaal wordt gekeken welke beweging voor het begin, het ijkpunt ligt. Deze wordt gecodeerd en daarna wordt aangegeven waar het eigenlijke startpunt ligt. Een dergelijke procedure wordt ook bij het einde van de transcriptie gebruikt.

In de transcriptie mogen geen 'breekmomenten' zijn; d.w.z. de transcripties betreffen aaneensluitende gedeelten in de opnamen van bij voorkeur vijf minuten. Per kanaal mogen wel bewegingen onoorbaar zijn, mits deze niet langer dan 10 seconden duren.

1.3. TRANSCRIPTIETRANING

1.3.1. Transcribenten

Het transcriberen is arbeidsintensief en moet nauwkeurig gebeuren, qua tijd en code.

Studenten Fonetische Wetenschappen en stagiaires Logopedie-Akoepedie kunnen bij de transcriptie betrokken worden. Ze zullen hiervoor een training krijgen, nadat ze over eerder spraakontwikkelingsonderzoek zijn geïnformeerd.

Het codeboek wordt bestudeerd, qua opzet en transcriptie. Daarna worden videobanden bekeken met specifieke opdrachten, zoals blikrichting-wisselingen of mimiek.

In onderling overleg worden de code-keuzes gemotiveerd en vastgesteld. In geval van twijfel wordt hulp gevraagd.

1.3.2. Betrouwbaarheid

Bij het bepalen van de overeenkomst tussen verschillende transcripties van zelfde episodes, moet afgewogen worden of juist de tijdstippen dan wel de codes in een kanaal van belang zijn bij het vergelijken. Betrouwbaarheid in naturalistisch onderzoek en micro-analyse is niet eenvoudig, maar gedegen bekendheid met het transcriptiesysteem zijn noodzakelijk.

Overeenkomsten kunnen op verschillende manieren vastgesteld worden, gewogen naar de vraagstelling.

2.0. KANALEN

Door te transcriberen in verschillende kanalen per persoon met specifieke codes, wordt beoogd de te kiezen code zo min mogelijk te beïnvloeden door interpretaties van de gesprekspartner. Het gedrag van moeder of baby wordt dus getranscribeerd, lettend op de veranderingen voor die persoon alleen. Dit heeft ook het voordeel, dat kleine tijdverschillen tussen b.v. "ja-knikken" en "ja-zeggen" gemeten kunnen worden.

Per kanaal wordt per tijdseenheid slechts een categorie getranscribeerd. De o-categorie wordt gebruikt voor delen van de band, die door storingen niet te transcriberen zijn.

In de kanalen visueel, mimiek en nabijheid zijn er altijd codes. In de andere kanalen (bewegingen, tactiel en spraak) kan het voorkomen dat er niets getranscribeerd hoeft te worden, omdat er niets verandert.

L = kijken naar lichaam, hoofd of haar

De moeder kijkt naar iets van de baby, maar niet naar het gezicht. De baby kijkt naar iets van de moeder, maar niet naar het gezicht.

V = kijken naar een voorwerp of een dier

Niet altijd in het voorwerp in beeld, een gewenst speelgoedje, of iets dergelijks. Dat er naar een voorwerp wordt gekeken kan afgeleid worden uit de oogbeweging: een beweging waarna de ogen gefixeerd blijven, is dit niet af te leiden dan te transcriberen.

P = kijken naar een derde persoon, die niet in beeld hoeft te zijn.

Het kan voorkomen dat de baby iets doet en dat de moeder erop reageert, lachend en dan kijkt naar de andere mens(en) in de kamer. Een oudere baby gaat contact zoeken met de derde/vierde persoon in de kamer. Dan P coderen, daar er geen kijken naar de moeder is.

N = negetief

De ogen draaien weg van het gezicht, de derde persoon, het voorwerp of het dier zonder dat duidelijk waarheen gekeken (gaat) worden.

B = open gesloten

Dit wordt getranscribeerd indien de ogen langer dan 5 seconden achtereen gesloten blijven.

Q = rust

Visueel gedrag dat niet bij een van de andere categorieën past.

C = oncodebaar

De blikrichting van de moeder is niet te zien, of doordat zij zich heeft afgevoerd van de camera of door enige andere storing. Ook bij de baby kan de blikrichting oncodebaar zijn.

2.1.1. Kind

De codes voor het kijkgedrag van het kind komen overeen met de codes voor de moeder. Zie boven.

Codes gebruikt bij de transcriptie van videobanden

Visueel: A = aankijken, kijken naar gezicht
L = kijken naar lichaam(sdeel)
V = kijken naar voorwerp
P = kijken naar derde persoon
W = weggijken
D = ogen dicht

Tactiel: G = gezicht wordt aangeraakt
M = mond
B = mond en ander lichaamsdeel
L = ledematen
R = romp
C = complex

Mimiek: G = glimlachen
N = neutraal gezicht
H = huilgezicht
F = fronsen
V = vraaggezicht
Y = mond-tongbewegingen

Hoofdbew: J = jabeweging
N = neebeweging
D = draaien
T = toeneigen
R = terugwijken
K = knuffelen, kussen
H = ronkijken
Y = mond-tongbewegingen
W = wiebelen
S = schudden

H. armbew: A = aaien
G = geven
P = pakken
V = voeren
N = verzorgen
S = spel
Z = zwaaien
T = kloppen, timmeren
M = manipuleren
E = eigengerichte handelingen
F = functionele handelingen, roeren
L = loslaten
C = hand naar mond
H = hand naar gezicht
R = afweren
K = kruipen
W = wijzen, reiken
D = draaien

Lichbew: S = troosten, sussen
V = voeden
R = terugwijken, afweren
T = toeneigen
U = gaan zitten, verzitten
L = lopen, weglopen
D = draaien
Z = zwaaien, wiebelen
W = gaan staan, staan
K = kruipen

Beenbew: B = buigen
S = strekken
L = lopen, weglopen
T = trappelen
K = kruipen

Spraak: moeder
01-06 ingaan op geluiden van de baby
07-10 ingaan op gedrag van de baby
11-16 ingaan op eigen praten, handelen, gevoelens
17-22 ingaan op situaties(verleden heden toekomst)
23-29 diversen, lachen, spelgeluid, aandachttrekken, e.d.
30,31 praten tot derden, oncodeerbaar
32 ~~X~~ zingen

kind
41,42 pers/glottisslagen, neutraal uh
42-48 mijlpalen 1 en 2
49,50,51 glissando, brul, lang stemgeluid aaaauh
52-57 mijlpalen 3 en 4
58-60 woorden (1,2,3 syllaben)
61 lachen
62 prosodiegebruik
63,64 huilen, jengelen
65,66 vegetatief geluid, mond-tongbewegingen
67 oncodeerbaar

In alle kanalen (behalve in nabijheid, visueel en mimiek) is de X het begin van een beweging. De Q wordt gebruikt wanneer geen van de codes van toepassing is op de bewegingen. De 0 wordt gebruikt wanneer er iets niet gecodeerd kan worden (slecht beeld o.i.d.).